УДК 323.1

Ташкова Ю. К.

ПРОБЛЕМИ МІЖЕТНІЧНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті аналізується неефективність офіційно-наукового методологічного підходу до вирішення актуальних цивілізаційних проблем сучасності в цілому та проблем міжетнічних взаємовідносин зокрема і подається спроба альтернативного системного методологічного підходу.

***Ключові слова**: етнос, інтегральна духовна парадигма, масова культура, криза методології.*

В статье анализируется неэффективность официально-научного методологического подхода к решению актуальных цивилизационных проблем современности в целом и проблем межэтнических взаимоотношений в частности и делается попытка альтернативного системного методологического подхода.

***Ключевые слова:** этнос, интегральная духовная парадигма, массовая культура, кризис методологии.*

The article examines the inefficiency of the formal and scientific methodological approach to solvingurgent problems tsivilizatsyonnyh modernity in general and the problems of interethnic relations in particular, andattempt an alternative system of the methodological approach .

***Key words:** ethnos, integral spiritual paradigm, mass culture, the crisis of methodology*

Постановка проблеми. Проблеми суспільних відносин на будь-якому етапі свого існування потребують раціонального осмислення та фундаментальної системи координат, у форматі якої вони можуть знайти своє вирішення. Такою системою є світогляд – інтегральне утворення, що узагальнює шари людського досвіду: це, по-перше, загальні знання, отримані внаслідок професійної, практичної діяльності, та, по-друге, духовні цінності, які сприяють формуванню моральних імперативів. І для кожного етносу така базова система є власним набутком, що склалася в конкретних соціально-історичних умовах та обумовлює на кожному етапі свого існування свідомість його членів. Але в умовах сучасного глобалізованого світу спостерігається тенденція нав'язування уніфікованої масової культури, яка каналізує базові цінності різних етносів в одному напрямку та знецінює їх специфічні особливості. В цій ситуації розмови навіть об'єктивно-наукового рівня носять чітко окреслений полемічний характер без огляду на необхідність фундаментального забезпечення розгляду проблеми. Мова йде не про нормативно-правову базу, оскільки вона не є першопричиною регулювання суспільних відносин у цілому та етнонаціональних відносин зокрема. Мова йде власне про базову систему світогляду, що обумовлює свідомість індивіда та надає можливість врегулювання будь-якої дискусійної ситуації з цього рівня. А це, у свою чергу, досить актуальне питання у світлі вищевикладеного, яке потребує, щонайменше спроби наукового аналізу.

Аналіз досліджень та публікацій. Розглядом питання міжетнічної комунікації займається чимало вітчизняних дослідників, зокрема Б. Слющинський [1], О. Бокало [2], Р. В'язова [3], М. Сичова [4], В. Євтух, В. Трощинський, Л. Аза [5], О. Грива [6], В. Зорько [7], Ю. Тищенко [8], М. Шульга [9]. В колі їх наукових інтересів знаходяться безпосередньо види проблем міжетнічного спілкування, критерії його культури, а також типи міжкультурних контактів, міжетнічна толерантність. Але, разом з тим, зазначеному типу аналізу притаманний певний формалізм, що переходить від одного дослідника до іншого і фокусує увагу лише на наслідках дискусійної питання, тоді як пильності потребує причина його виникнення. Проблема міжетнічних відносин – це, в першу чергу, проблема світоглядної парадигми учасників процесу комунікації, що виводить нас на рівень методології. В цьому контексті виділяються дослідження Ю. Шайгородського та М. Михальченка. Перший говорить про потребу синтезу світоглядних систем у рамках «посттенденційної» зміни світу, коли ціннісні орієнтири нівелюються [10]. Другий зосереджується на необхідності цивілізаційної самоідентифікації України на засадах справжнього гуманізму, що бере свої витоки з християнського етичного принципу «любові до ближнього» [11]. Але попри видимий механізм адекватної реакції на виниклі проблеми, такого роду аналіз все одно не заходить далі постулатів «принципу нерозривності прав людини і прав національностей», «демократичних

прав і свобод», «гарантування їх державою» – одним словом, високих, але вихолощених фраз.

Тож **метою** нашої статті постає висвітлення ефективного методу вирішення проблем суспільних відносин у цілому та міжетнічних зокрема. Для реалізації мети автором сформульовано наступні завдання:

1. Розглянути об'єктивність існування етнічних спільностей в умовах світового глобалізаційного процесу.
2. Проаналізувати феномен історичної пам'яті як фундаментальний базис світоглядного концепту поліетнічного народу.
3. Актуалізувати необхідність застосування інтегрального підходу до цивілізаційних викликів сучасності в цілому та міжетнічних зокрема.

Виклад основного матеріалу. Попри всі об'єднавчі тенденції, які ведуть до взаємодії культур, та інтенсифікацію світових потоків інформації за умов світової глобалізації, науковці спостерігають і негативні наслідки цього процесу, такі як: культурна уніфікація, ментальний колоніалізм, примітивізація смаків, споживацтво і конформізм [12]. Зазначені тенденції перетворилися в масову культуру, яка виховує одномірну людину без історичного коріння та національної прив'язки. «Синтез культур зводиться до поглинання традиційних культур західною технократичною культурою… унікальні якості традиційних культур поступово утилізуються. Встановлюється одномірна культурна модель, у якій єдиним пріоритетом для людей є матеріальний аспект життя. Про факт культурного виродження свідчать наукові дослідження про тенденції росту злочинності, психозів, наркоманії, алкоголізму, розлучень тощо, що є свідоцтвом девальвації духовних цінностей» [13, с. 236]. Останнє проявляється у світоглядній дисперсії – розламуванні єдиної картини світу. По відношенню до етнічної спільноти таким світоглядним концептом виступає історична пам'ять (що тотожна архетипам – символи, цінності, ідеали). Ще його називають етнічним менталітетом, що розглядається в якості стрижневої основи психіки спільноти. Він акумулює глибинні етнокультурні характеристики, закладені в епоху етногенезу та в період становлення державної організації, а також невідрефлектовані колективні змісти минулої епохи. Це найбільш сталі пласти колективного психічного [14, с. 56]. Вони дають цілісне уявлення етнофору (носію етнічних характеристик) про себе та власне місце у світі, що забезпечує цілісність картини світосприйняття і світовідчуття. Порушення останньої вводить індивіда у стан відірваності, що на психоемоційному рівні переходить у стреси, неврози, хронічні хвороби на особистісному рівні, а на суспільному – у соціальну патологію (пріоритет індивідуальних інтересів над колективними).

Будь-який процес відбувається в рамках замкнутого кола: людина – парадигма – діяльність – результат. І за якістю наслідків визначається якість світоглядного концепту. Сучасна кризова ситуація у будь-якій сфері людської життєдіяльності свідчить про неповну світоглядну картину, що нею оперує сучасний індивід (причому ми можемо говорити про «індивіда глобалізованого світу» безвідносно до національно-культурної приналежності з конкретною площиною історичною пам'яттю). Водночас і офіційна наука акцентується виключно на подоланні наслідків наболілих проблем, залишаючи поза увагою їх коріння. Про багатовимірність людського буття, на противагу матеріалістичній, зазначає духовна наука (будь-яка релігія, яка забезпечує надійний механізм зв'язку із Всевишнім). Остання виокремлює чотири рівні буття індивіда: 1) психо-фізичний рівень (мікрокосм), який на сьогодні можна розглядати в рамках ланцюга «стрес – неврози – депресія – суїцид»; 2) рівень міжособистісного спілкування (мезокосм), де природні взаємовідносини перейшли на віртуальний рівень (відчуження, зростання соціально-деструктивних явищ), розчарування в політиці (корупція), перехід в економіці від етики солідарності до етики індивідуалізму; 3) відносини з природою (макрокосм), результат яких людство у різних куточках планети відчуває на собі у вигляді катаклізмів та перманентної кризи (екологія, ресурси); 4) духовний рівень, на якому відбувся перехід від безкорисливих взаємо-відносин чистої любові в рамках «істота – Бог – істота» до відносин «здорового егоїзму» (що тотожне індивідуальній корисливості), як аксіоми виживання у сучасному світі втратила, будь-яку віру знайти серед «маси ринкових пропозицій» справжній шлях до Бога. І за канонами духовної науки, доки буття індивіда не буде гармонічно облаштоване на духовному рівні (зв'язок духовної душі з Першоджерелом), гармонізація всіх інших рівнів не можлива [15, с. 195; 16, с. 437].

Існує чітка ієрархія цих рівнів. Р. Генон вказує, що базисним принципом справжньої метафізики є принцип Єдності Істини, з якої витікає ієрархічна упорядкованість різних форм її прояву, тобто істин часткового порядку. Наш земний світ є лише частиною безмежної системи космосу, але при цьому він – не просто кількісна частка гігантського механізму, а зменшена проекція Єдиного Архетипу, відображена в обмеженому просторі землі та людської історії [17, с. 72]. Починати слід з найвищого рівня, тобто з принципів, і лише після цього спускатися до вторинних рівнів, при цьому завжди зберігаючи існуючі ієрархічні взаємовідносини, які існують між цими рівнями [18, с. 18].

Таким чином, проблеми світоглядної парадигми виникають у разі розщеплення ієрархічної співузгодженості складових частин Єдиного Цілого. Саме тому при розгляді ситуації, в якій опинився сучасний світ з дисперсним світоглядним концептом, ми звертаємось до давніх традицій, які могли б пояснити процеси, що відбуваються, і дати механізм їх вирішення. Такою традицією, з нашої точки зору, виступає система інтегрального ведичного знання давньоіндійської традиції, яка, по-перше, має імовірний зв'язок з нашими пращурами та територією сучасної України [19; 20; 21], і, по-друге, володіє високою генерацією ідей, що означає можливість пояснення національних традицій за допомогою зазначеної системи знань.

Однією з головних засад сучасної масової культури виступає концепція особистої незалежності (свобода у всьому) та концепція володіння. Перша нав'язує індивіду ідею можливості не від кого не залежати, що начебто підкреслює самостійність, неповторність та унікальність особистості. І це тоді, коли можливість бути «вільним від» є абсолютно ілюзорною на противагу можливості бути «вільним для». Остання дає змогу, по-перше, виконувати свої обов'язки по відношенню до оточуючих, про що йдеться мова у священних писаннях усіх традицій, і, по-друге, у такий спосіб наповнювати своє життя відчуттям повноцінності, що забезпечить гармонію душі. Друга концепція, за ведичним знанням, говорить про існування «істинного» та «хибного» его. Істинне его означає відчуття свого місця в матеріальному світі як залежної духовної частини від Повного Цілого. Хибне его означає ототожнення себе з тілом та забуття своєї духовної природи; це намагання забути своє залежне положення щодо Першопричини, це намагання стати богом, володарем усього, що бажають мінливі почуття [22, с. 463].

Обидві концепції є проявом розмивання та розщеплення інтегральної системи цінностей людини. На авансцені домінуючої світової культури виступає егоїстична свідомість, яка породила суспільну дисгармонію, свідомість «ракової клітини», яка замість процесів гармонічного симбіозу перестає виконувати свої функції і лише спрямована на агресивне паразитування, чим порушує цілісність системи на зазначених вище рівнях буття людини: мікро-, мезо-, макрокосмосу та духовному рівні.

Відображення цих глобальних процесів деградації культури ми можемо спостерігати на рівні міжетнічних взаємовідносин. Зростає панування одномірної масової атомізованої культури, щодо якої Е. Фромм висловлюється як про «шизоїдне самовідчуження» [23, с. 343], а Е. Дюркгейм – як стан «дезорганізованого пилу з розрізнених індивідів» [24, с. 150]. Г. Маркузе цю сучасну людину називає «одномірною», зацикленою на задоволенні «хибних» потреб у розвагах та непомірному споживанні [25, с. 84]. Така людина, що характеризується дисперсним світоглядом, відірваним від архетипів колективної пам'яті, витісняє на рівні етносу класичного етнофора. Отже, спостерігається протистояння так званого «універсального етносу» етносу в класичному розумінні – носію специфічного світогляду, який сформувався у конкретних соціально-історичних умовах під впливом певної Традиції.

Російський політолог С. Кара-Мурза в цьому контексті зазначає, що різко підвищується вразливість до маніпуляції в разі усунення зі свідомості стабілізуючого блоку традицій. Він пише: «Не менш важливим є відключення більш систематизованого та «раціонального» знання – історичної пам'яті. У цій пам'яті закладені відомості і символи, які з'єднують людей у суспільство і забезпечують наявність у ньому спільної мови і стійких каналів спілкування» [26, с. 528].

На відміну від сучасної науки, що є продуктом дисперсного світогляду, ведична традиція включає у свою парадигму п'ять аспектів реальності: Верховний Бог (ішвара), жива істота (джіва), природа (пракріті), вічний час (кала) і діяльність (карма) [27, с. 25]. Без їх розуміння будь-яка світоглядна картина, здається, є неповною та мозаїчною, тому при вирішенні посталих проблем культури, зокрема міжетнічних взаємовідносин, ця мозаїчність унеможливлює їх ефективне розв'язання та спричинює замкненість кола проблем.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, ми наголошуємо на необхідності звернення до інтегральної традиційної парадигми, яка, як Першоджерело, зберігає систему архетипів у найбільш повному вигляді і дозволяє людині гармонійно влаштувати всі рівні свого існування, починаючи з пріоритетного духовного. На нашу думку, це духовний масив знань, найбільш повно представлений у Ведичних писаннях. Так, Шрі Ішопанішад, одна зі ста восьми Упанішад – основ ведичної філософії, у перших двох мантрах говорить про Володаря всього світу і відповідне, підлегле, положення всіх живих істот у ньому. «Все живе і неживе у всесвіті знаходиться під владою Господа і належить йому. Тому кожен повинен користуватися лише тим, що йому необхідне і виділене йому в якості його долі, і не посягати ні на що інше, добре усвідомлюючи, кому все належить. Дотримуючись такого способу життя, людина може розраховувати прожити сотні років, адже така діяльність не зв'язує її законами карми. Іншого шляху для людини не існує» [28, с. 19, 25]. Мається на увазі, що такий спосіб життя є досконалим, а тому не несе для людини та суспільства негативних наслідків у майбутньому. Відповідно, таке розуміння дає зв'язок з Єдиним Архетипом, а також змогу постійно пам'ятати про залежне положення щодо Творця, що наділив кожну живу істоту всім необхідним, і про потребу служити Всевишньому за таку милість та всім іншим як рівним до себе, однаковим за духовною природою, істотам. Таким чином, зазначені принципи життя сприяють гармонійному функціонуванню суспільства, де кожен має за потребою і цим щасливий.

ЛІТЕРАТУРА

1. Слющинський Б. Міжетнічна культурна комунікація в Українському Приазов'ї в контексті побудови громадянського суспільства [Електронний ресурс] / Б. Слющинський // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. Випуск 10. – К., 2007. – 488 с. – Режим доступу : http://www.politik.org.ua/vid/bookscontent.php3?b=21&c=492.
2. Бокало О. Культура міжетнічного спілкування в студентському середовищі [Електронний ресурс] / О. Бокало. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ppp/2008_8/34%20-%20Bokalo.htm.
3. В'язова Р. Концепції етнічного конфлікту: сутність та типологія / Р. В'язова // Гуманітарний вісник ЗДІА. – Випуск 38. – 2009. – С. 30-40.
4. Сичова М. Міжетнічна толерантність як чинник державотворення [Електронний ресурс] / М. Сичова. – Режим доступу : http://sychovamd.ucoz.ua/dir/.

5. Євтух В. Міжетнічна інтеграція: постановка проблеми в українському контексті: навч. посіб. / В. Євтух, В. Трощинський, Л. Аза. – К. : Вид.-полігр. центр «Київський університет», 2003. – 58 с.
6. Грива О. Толерантність в процесі становлення молоді в умовах полікультурного середовища: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філос. наук : спец. 09.00.10 «Філософія освіти» / О. Грива. – К., 2008. – 32 с.
7. Зорько В. Етнічна та релігійна толерантність в українському суспільстві: соціологічний вимір / В. Зорько; Нац. ін-т. стратег. дослідж. // Стратегічні пріоритети. – 2007 – № 4(5). – С. 76–86.
8. Тищенко Ю. Генезис феномену толерантності: від філософської категорії до політичного чинника у сфері міжетнічних відносин / Ю. Тищенко; Нац. ін-т. стратег. дослідж. // Стратегічні пріоритети. – 2007 – № 4(5). – С. 62-69.
9. Українське суспільство 1992-2006. Соціологічний моніторинг / [за ред. д.е.н. В. Ворони, М. Шульги]. – К. : Ін-т соціол. НАН України. – 2006. – 434 с.
10. Шайгородський Ю. Світоглядні системи: потреба синтезу / Ю. Шайгородський // Політичний менеджмент. – 2003. – № 1. – С. 28-36.
11. Михальченко М. Українська регіональна цивілізація / М. Михальченко // Політичний менеджмент. – 2003. – № 1. – С. 12-20.
12. Кушнарьова М. Проблеми розвитку національної культури в умовах глобалізації та нових інформаційних технологій [Електронний ресурс] / М. Кушнарьова, М. Рябчук, О. Ірванець. – Режим доступу : http://www.culturalstudies.in.ua/zv_2003_6.php.
13. Ташков М. Кризис цивилизации в свете философии ведической культуры / М. Ташков // Гілея: науковий вісник : збірник наукових праць. – К., 2010. – Випуск 42 (12). – С.235-244.
14. Карп'юк Л. Колективна психіка як соціально-психологічний феномен / Л. Карп'юк // Соціальна психологія. – 2006. – № 2 (16). – С. 48-57.
15. Новый завет и псалтырь. Евангелие от Иоанна. – Нью-Йорк : Гедеоновы братья, 2001. – 549 с. – 3:6-8.
16. А. Ч. Бхактиведанта Свами Прабхупада. Бхагавад-гита как она есть. – Х. : «Фактор-Друк», 2002. – 816 с. – С. 437. – 9:13.
17. Генон Р. Кризис современного мира / Генон Р. – М. : Эксмо, 2008. – 568 с.
18. Генон Р. Вказана праця.
19. Наливайко С. Таємниці розкриває санскрит / С. Наливайко. – К. : Видавець Сергій Наливайко, 2009. – 248 с.
20. Лозко Г. С. Українське народознавство / Г. С. Лозко. – К. : Основи, 1995. – 638 с.
21. Велесова книга [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://rus-ved-rus.narod.ru/velesbook.html.
22. А. Ч. Бхактиведанта Свами Прабхупада. Шримад Бхагаватам. Вторая песнь – часть вторая. – М. : ББТ, 1992. – 568 с.
23. Фромм Э. Здоровое общество / Э. Фромм. – М. : Политиздат, 1990. – 456 с.
24. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности / Э. Фромм. – М. : Философская книга, 2006. – 635 с.
25. Маркузе Г. Одномерный человек / Г. Маркузе. – М. : Республика, 1998. – 288 с.
26. Кара-Мурза С. Манипуляция сознанием / С. Кара-Мурза. – М. : Эксмо, 2006. – 864 с.
27. А.Ч. Бхактиведанта Свами Прабхупада. Бхагавад-гита как она есть. – М.: ББТ, 2007. – 816 с.
28. А. Ч. Бхактиведанта Свами Прабхупада. Шри Ишопонишад. – М. : ББТ, 2006. – 174 с.

Рецензенти: *Гавеля В. Л., д.філос.н., проф.;*
Котляр Ю. В., д.і.н., проф.

© Ташкова Ю. К., 2012 *Дата надходження статті до редколегії: 12.04.2012 р.*

ТАШКОВА Юлія Костянтинівна – викладач кафедри філософії Чорноморського державного університету імені Петра Могили.
Коло наукових інтересів: соціальна філософія.